

ประเพณีบุญบั้งไฟ : วัฒนธรรมเสี่ยงภัยในยุคสมัยใหม่¹

Bun Bangfai (Rocket Festival) : The Risk Culture in Modern Era

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ² เยาวลักษณ์ อภิชาติवलลภ³ กนกวรรณ มะโนรัมย์⁴

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์ สาขาสังคมวิทยา หัวข้อ “การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของประเพณีบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์” คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวลักษณ์ อภิชาติवलลภ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กนกวรรณ มะโนรัมย์ อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

⁴ แนวคิดในเรื่อง “ความเสี่ยง” ได้รับความสนใจในทางสังคมวิทยามากขึ้นตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 1980 ในความหมายทั่วไปนั้น ความเสี่ยงเป็นการประเมินรูปแบบหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดมาจากความรู้สึกนึกคิดในจิตใจที่ต้องคาดการณ์ คาดหวังและเข้าใจต่อความตายและการบาดเจ็บภายใต้เหตุผลที่แตกต่างกัน ซึ่งในสังคมดั้งเดิม เมื่อมนุษย์รู้สึกว่าตัวเองเกิดความเสี่ยง ความเสี่ยงดังกล่าวจะเกี่ยวพันกับความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้น พิธีกรรมและไสยศาสตร์เวทมนต์จึงเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์และระบบความเชื่อที่บุคคลและกลุ่มทางสังคมพยายามที่จะรับมือ ยับยั้ง และป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้น (Quilley in Turner, eds., 2006: 524-525)

บทคัดย่อ

บุญบั้งไฟเป็นประเพณีขอฝนของชาวอีสานซึ่งมีการจุดบั้งไฟเพื่อบวงสรวง เทวาอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นสัญญาณบอกฟ้าให้พญาแถนบันดาลฝนให้เมือง มนุษย์ตามความคติเชื่อดั้งเดิม แต่ในปัจจุบันการจุดบั้งไฟในประเพณีดังกล่าวกลับ เป็นการจุดเพื่อแข่งขันและเพื่อการพนันมากขึ้น ทำให้มีการพัฒนาขนาดของบั้งไฟ รวมทั้งความเร็วและแรงของบั้งไฟโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย ซึ่งทำให้ บั้งไฟเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่มีอันตรายอย่างมาก และหลายครั้งได้ส่งผลร้ายแรง ต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้คน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายวัฒนธรรมประเพณีในกรณีของบุญ บั้งไฟในฐานะของวัฒนธรรมร่วมสมัยที่กำลังเผชิญกับความเสี่ยงในยุคสมัยใหม่ โดยผลิตความเสี่ยงในเชิงกายภาพแทนที่การเป็นประเพณีที่ลดความเสี่ยงในเชิง จิตวิทยาในแบบดั้งเดิม จากนั้นนำเสนอวิธีการจัดการความเสี่ยงดังกล่าวซึ่งทำให้ ธุรกิจประกันภัยเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันไม่ เพียงแต่เป็นความเสี่ยงด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แม้แต่ในวัฒนธรรม ประเพณีที่ดูเหมือนไม่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงอะไรมากนักก็ยังมีผลิตและสร้าง ความเสี่ยงซ้ำมากขึ้นในโลกสมัยใหม่ โดยวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเรื่องความเสี่ยงภัย ในยุคสมัยใหม่ของแอนโทนี กิดเดนส์ เป็นหลัก

คำสำคัญ บุญบั้งไฟ ความเสี่ยง การจัดการความเสี่ยง ยุคสมัยใหม่ กิดเดนส์

Abstract

Bun Bangfai rocket festival is a tradition culture of Isan people which shooting rocket activity aim to worship the Gods of rain. At the present, this tradition turns to be a tradition of competition and gambling more and more. The size of the rocket is developed as well as high speed and force of the rocket by using modern technology that let the rocket as cultural object is very dangerous and affects people's lives and properties significantly.

This article aims to describe the risk culture by showing a case of Bun Bangfai as a traditional culture which is used to be a tradition of psychological risk-reducing but now change to be a contemporary culture which is a physical risk-producing culture. And then describe how to manage such risks, which let the insurance business involved. This suggests that the risks occurring at the present not only are the health and environment risk, but the traditional culture can produce and reproduce more risks in the modern world. The concept of risk in the modern era of Anthony Giddens is used as the main analysis.

Keywords : Bun Bangfai, Risk, Risk management, modern era.
Anthony Giddens

บทนำ

โลกาภิวัตน์กับสังคมเสี่ยงภัย

โลกในปัจจุบันเป็นโลกที่กำลังเผชิญกับความเสี่ยงในหลายรูปแบบ อันเป็นความเสี่ยงที่แตกต่างจากในอดีตซึ่งมนุษย์มักจะเผชิญกับความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติหรือโรคภัยที่ควบคุมไม่ได้ ซึ่งอาจจะเกิดจากธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติก็เป็นได้ โดยความเสี่ยงดังกล่าวไม่ได้รวมถึงความผิดพลาดหรือการกระทำของมนุษย์ (manufactured risk) แนวคิดเริ่มแรกเกี่ยวกับความเสี่ยงนั้นเกิดขึ้นราวศตวรรษที่ 16-17 ในช่วงที่มีการเดินเรือเพื่อค้าขายต่างแดนในยุโรป แต่ในปัจจุบัน แนวคิดดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมการพัฒนาของสังคมสมัยใหม่ (Lupton, 1999: 5) ด้วยการพัฒนาทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมต่างๆ รวมถึงการพยายามเข้าไปควบคุมธรรมชาติของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ไม่เพียงแต่เผชิญกับภัยธรรมชาติในอีกรูปแบบหนึ่งอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้วยน้ำมือมนุษย์ แต่ยังเผชิญกับความเสี่ยงอื่นๆ ทั้งด้านความเสี่ยงต่อสุขภาพที่เป็นพิษภัยจากอุตสาหกรรมและการทำลายสิ่งแวดล้อม ความเสี่ยงด้านการเงินการคลังในโลกทุนนิยม ความเสี่ยงต่อการคุกคามทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่อง “ความเสี่ยง” นี้ไม่ใช่สิ่งเดียวกับ “อันตราย” หรือ “หายนะ” แต่แนวคิดดังกล่าวมักมากับการคำนวณความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตเพื่อประกอบการตัดสินใจกระทำการ เช่น การคำนวณความเสี่ยงในการลงทุน การคำนวณความเสี่ยงในการกระโดดจากที่สูงเพื่อให้ถึงพื้นอย่างปลอดภัย การคำนวณความเสี่ยงหรือผลกระทบต่อการสูญเสียทางสภาพแวดล้อมหรือสุขภาพจากการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น (Giddens, 2002: 22)

Ulrich Beck (1992) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมนี ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องสังคมเสี่ยงภัย (Risk society) ซึ่งทวีความเข้มข้นและรุนแรงมากขึ้นในโลกสมัย

ใหม่ท่ามกลางการพัฒนาที่ก้าวหน้าไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะความเสี่ยงที่เป็นผลพวงจากความไม่ตั้งใจหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด (unintended consequence) อันเกิดจากความพยายามควบคุมสิ่งต่างๆ เช่น ธรรมชาติ เป็นต้น แต่ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวแต่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมของมนุษย์ในทุกด้าน เขานำเสนอแนวคิด เรื่องความเป็นสมัยใหม่ที่มีลักษณะสะท้อนย้อนแย้ง (Reflexive modernization) ซึ่งเป็นลักษณะวิภาชีของสมัยใหม่ โดยไม่ได้มองว่าสังคมสมัยใหม่จะต้องมีลักษณะที่สมบูรณ์แบบ ไม่ได้มีลักษณะบีบบังคับให้มนุษย์กระทำการ แต่สังคมสมัยใหม่ก็ได้เปิดโอกาสให้เราได้คิด ไคร์ครวญ ตรึกตรอง และสะท้อนย้อนแย้งพฤติกรรมออกมาเชื่อมกับสังคมโลก ซึ่งมีพฤติกรรมดังกล่าวเป็นลักษณะของปัจเจกมากขึ้นเรื่อยๆ สำหรับยุคสมัยใหม่ที่มีลักษณะสะท้อนย้อนแย้งนั้น การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจะผลักดันให้ผู้กระทำการมีอิสระในการตัดสินใจ และผลักดันให้ปัจเจกบุคคลมีอิสระทางความคิดจากความคาดหวังต่างๆ ที่มาจากสถาบันทางสังคม และมีการสำรวจตรวจตราตัวเอง (self-monitoring) เพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตนซึ่งในฐานะที่ทุกคนเผชิญหน้ากับความเสี่ยง มนุษย์จะต้องพัฒนาตนเองและเป็นผู้ที่ไคร์ครวญตรึกตรองความคิดร่วมกันในการหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งการสานเสวนา (dialogue) น่าจะช่วยให้มนุษย์พ้นจากภาวะเสี่ยงภัยที่กำลังคุกคามมนุษย์ในทุกวันนี้ ซึ่งแนวคิดของ Beck ดังกล่าวเป็นมุมมองที่คล้ายคลึงกับ Scott Lash และ Anthony Giddens (Beck, Giddens & Lash, 1994)

ว่าด้วยแนวคิดวัฒนธรรมกับความเสี่ยง

การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสมัยใหม่ทำให้ไม่เพียงแต่สร้างความเสี่ยงในรูปแบบต่างๆ แต่ยังทำให้เกิดลักษณะความไม่แน่นอนและความสับสน ความเกิดจากความไม่คงที่ของการไหลเวียนต่างๆ ในสังคม ความไม่แน่นอนเดียวกันของวัฒนธรรมประเพณี และการเสื่อมสลายของบรรทัดฐานและประเพณีดั้งเดิม เวลา

และพื้นที่ได้ถูกย่นย่อและทำให้เกิดการหลั่งไหลของผู้คนและสิ่งของที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมถึงการเปลี่ยนแปลงความหมายของสิ่งต่างๆ และการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งกิดเดนส์เรียกลักษณะของสังคมตะวันตกร่วมสมัยว่าเป็น ‘สังคมยุคหลังจารีตประเพณี’ (Giddens, 1994: 56) เขาเห็นว่า สังคมดั้งเดิมไม่มีแนวคิดเรื่องความเสี่ยงเนื่องจากไม่ได้จำเป็นจะต้องใช้มัน แต่กลับใช้แนวคิดเรื่อง “ศรัทธา” “โชคกลาง” หรือ “พระประสงค์ของผู้เป็นเจ้า” เข้าไปจัดการหรือรับมือความเสี่ยงที่เกิดขึ้น (Giddens, 2002: 20-35) ซึ่งในระบบประเพณีเก่าแก่ถูกมองว่าเกิดขึ้นจากเบื้องหลังความไม่แน่นอนและความไม่ปลอดภัยต่างๆ ในชีวิต⁵ (Lupton 1999: 11-12) แม้ว่าความคิดบางอย่างในสังคมดั้งเดิม มักจะถูกมองเป็นสิ่งที่ตรงข้ามหรือเป็นที่ขัดขวางความทันสมัยในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากมักมีลักษณะของความหวั่นเกรงและล่าช้า แต่เราจะพบว่าแนวคิดเรื่องโชคและการทำนายดวงชะตาต่างๆ ยังมีอยู่ในสังคมปัจจุบัน ความเสี่ยงจึงเป็นพลวัตทางสังคมสมัยใหม่ที่ช่วยให้มนุษย์มีการตัดสินใจโดยที่ไม่ต้องขึ้นกับศาสนา ประเพณี หรือสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้

ความเสี่ยงที่กิดเดนส์ให้ความสนใจมีลักษณะร่วมกับแนวคิดของ Beck และ Lash ในแง่ของการเป็นความเสี่ยงในยุคสมัยใหม่ที่ทำให้เกิดผลที่ไม่สามารถคาดเดาและไม่ทราบแหล่งที่มาได้ (Giddens, 2001 อ้างถึงใน เชษฐา พวงหัตถ์,

⁵จากการขึ้นบินปฏิบัติการฝนหลวงในหลายปีที่ผ่านมาในช่วงเดือนมิถุนายน - สิงหาคม มักจะประสบปัญหาการบินปฏิบัติการฝนหลวงในพื้นที่จังหวัดยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ อุบลราชธานี และร้อยเอ็ด เกี่ยวกับการแข่งขันบั้งไฟในพื้นที่จังหวัดที่กล่าวมา โดยเฉพาะในช่วงเวลา 13:00 น.- 16:00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติการฝนหลวง (ขั้นตอนเลี้ยงเมฆให้อ้วนและโจมตี) เพื่อทำให้กลุ่มเมฆกลายเป็นฝน โดยการบินปฏิบัติการจะบินที่ระดับความสูงประมาณ 4,500 - 9,000 ฟุต ซึ่งเป็นระดับความสูง ที่บั้งไฟสามารถขึ้นมาถึงได้ และจากการบินปฏิบัติงานที่ผ่านมาหลายครั้งพบบั้งไฟอยู่ในท้องฟ้าที่ระดับความสูงเกินกว่า 6,000 ฟุต (และมีรายงานจากเครื่องบินโดยสารที่เดินทางมายังท่าอากาศยานนานาชาติอุบลราชธานีว่า พบบั้งไฟขึ้นที่ระดับความสูงกว่า 10,000 ฟุต ในพื้นที่เขตติดต่อระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดศรีสะเกษ) (กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป.).

2546: 162) โดยเขามองว่าเมื่ออนาคตถูกรุกราน ก็จะมีการคำนวณความเสี่ยง ในเชิงสถิติเพื่อสกัดกั้นผลร้ายในอนาคตด้วยการประกันความเสี่ยง ซึ่งทำให้เกิด ธุรกิจบริษัทประกันภัยต่างๆ ขึ้น และเมื่อธรรมชาติถูกรุกรานจากน้ำมือของ มนุษย์ และประเพณีต่างๆ ได้สูญสลายไป ก็จะทำให้รูปแบบที่คำนวณไม่ได้ต่างๆ ขึ้น ยิ่งเราพยายามจะควบคุมอนาคตเท่าไร อนาคตก็ยิ่งไม่มีความแน่นอนมากขึ้น เท่านั้น (Giddens, 1994: 58-59) อย่างไรก็ตาม ก็จะเห็นว่ากิตเดนส์ได้นำมุมมองด้าน วัฒนธรรมประเพณีมาร่วมอธิบายในเรื่องความเสี่ยงด้วย ซึ่งเป็นความเสี่ยงได้ใน หลากหลายรูปแบบอันเกิดจากการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่อย่างเข้มข้น รวมถึง ประเพณีก็เสี่ยงต่อการสูญสลายหายไปในโลกสมัยใหม่

สำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน การถกเถียงเรื่องความเสี่ยงในประเด็นต่างๆ เช่น ความเสี่ยงในการบริหารองค์กร ความเสี่ยงด้านสุขภาพที่มาจากอุตสาหกรรม ต่างๆ วัฒนธรรมของวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมต่อการเสี่ยงติดโรค การเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ ทางท้องถนน รวมถึงความเสี่ยงอันเกิดจากเทคโนโลยีและการทำลายธรรมชาติ ฯลฯ ต่างล้วนแล้วมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสมัยใหม่อย่างเข้มข้น อย่างไรก็ตาม การถกเถียงเรื่องความเสี่ยงอันเกิดจากประเพณีวัฒนธรรมที่ถือ ปฏิบัติต่อเนื่องจากในอดีต กลับยังไม่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง มากนัก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเนื่องมาจากการที่จารีตประเพณีมักเป็นสิ่งที่ปฏิบัติต่อเนื่อง กันมาโดยถือว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำโดยที่ไม่ต้องถูกตั้งคำถาม (Giddens, 1994) และโดยเฉพาะการปฏิบัติกิจกรรมของประเพณีหนึ่งๆ นั้น จะเกิดในระยะสั้น จึง ทำให้กิจกรรมบางอย่างแม้จะเกิดความเสี่ยงอย่างมากก็เป็นสิ่งที่ละเว้นให้กระทำ ได้ เราจะเห็นว่าได้มีการสร้างสรรค์กิจกรรมหลายอย่างในงานประเพณีร่วมสมัย ที่ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์เป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับกรณีศึกษาบุญบังไฟที่ผู้เขียนหยิบยกขึ้นมาอธิบายในส่วนถัดไป ซึ่งในอดีตเคย เป็นวัฒนธรรมที่ลดความเสี่ยงในเชิงจิตวิทยา แต่ในปัจจุบันได้สร้างความเสี่ยง ทางกายภาพอย่างมาก แต่ความเสี่ยงดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงผลของการพัฒนา

เทคโนโลยีเท่านั้น แต่เป็นผลของการพัฒนาทางความคิดของคนหรือกลุ่มคนในการตอบสนองต่อความต้องการส่วนตัวท่ามกลางบริบทของการพัฒนาสู่ความเป็นบุญประเพณีสมัยใหม่ โดยจะเห็นว่าการจัดงานบุญประเพณีที่ครั้งหนึ่งเราไม่เคยคาดคิดว่าจะต้องมีระบบการจัดการความเสี่ยงนั้น การจัดการความเสี่ยงได้ก้าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีดังกล่าวในฐานะของการจัดการสมัยใหม่ que แสดงถึงความมีมาตรฐานและความเป็นมืออาชีพของผู้จัดงาน โดยความเชื่อดั้งเดิมที่ลดน้อยลงและการเพิ่มขึ้นของการประกวดแข่งขันและการพนันในงานบุญดังกล่าวได้ส่งผลต่อการสูญสลายของประเพณีแบบดั้งเดิมด้วย

วัฒนธรรมเสี่ยงภัย กรณีบุญบังไฟ

คำว่า “ประเพณี” นั้น ลักษณะที่สำคัญคือเป็นสิ่งที่มีการปฏิบัติติดต่อกันเป็นเวลานานและกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของกลุ่มคน ซึ่งมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทั้งในรูปแบบของการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรและการบอกเล่า ซึ่งไม่ได้จำเป็นว่าจะต้องดิงามในสายตาของทุกกลุ่มชน สำหรับประเพณีที่มีอยู่ในกลุ่มชนทั่วโลกนั้น มีทั้งประเพณีที่บางกลุ่มมองว่าเป็นเรื่องละเมิดสิทธิมนุษยชน หลายประเพณีได้สร้างความสูญเสียและกระทบการเสียชีวิต ตัวอย่างเช่น การโยนเด็กแรกเกิดจากที่สูงของคนมุสลิมตามความเชื่อเพื่อให้เด็กแข็งแรง การแข่งขันกลิ้งลงเขาตามชีสของอังกฤษ ประเพณีการยิงพลุดอกไม้ไฟใส่บ้านเรือนของกรีซ การยิงจรวดหรือดอกไม้ไฟใส่ฝูงชนของเกาหลี เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่อันตรายถึงชีวิตทั้งสิ้น บุญบังไฟของไทยก็เป็นหนึ่งในประเพณีร่วมสมัยที่สร้างความสูญเสียทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างมากในปัจจุบัน (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2554: 277-281)

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนแบ่งออกเป็นส่วน ส่วนแรก ชี้ให้เห็นว่าบุญบังไฟได้เปลี่ยนจากวัฒนธรรมเพื่อลดความเสี่ยงสู่การเป็นวัฒนธรรมที่สร้างความเสี่ยงได้อย่างไร ส่วนที่สอง นำเสนอการจัดการความเสี่ยงในกรณีของบุญบังไฟโยธธซึ่งถือ

เป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ระดับชาติที่ถือว่ามีมาตรฐานการจัดงาน ส่วนที่สาม นำเสนอธุรกิจประกันภัยบั้งไฟซึ่งเป็นระบบการจัดการความเสี่ยงในสมัยใหม่ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณี และส่วนที่สี่ นำเสนอการวิเคราะห์บุญบั้งไฟในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมที่กำลังสร้างและเผชิญกับความเสี่ยงในยุคโลกาภิวัตน์

จากวัฒนธรรมเพื่อลดความเสี่ยงในเชิงวัฒนธรรมสู่วัฒนธรรมเพื่อสร้างความเสี่ยงในเชิงกายภาพ (Risk-producing culture)

บุญบั้งไฟเป็นประเพณีขอฝนของชาวอีสานซึ่งมีการจัดงานเป็นจำนวนมากในภาคอีสานและในพื้นที่อื่นๆ ที่มีชาวอีสานอพยพอาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่ ซึ่งมีการจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่สำคัญ แนวคิดเบื้องหลังบุญบั้งไฟดั้งเดิมนั้นเพื่อลดความเสี่ยงในเชิงจิตวิทยาของฤดูกาลทางการเกษตรที่ไม่ดีด้วยการบูชาเทพยาฟ้าดินให้บันดาลให้ฝนตก

ในอดีตนั้น การจุดบั้งไฟมีจำนวนไม่มาก วัสดุที่ใช้ทำบั้งไฟเป็นไม้ไผ่และใช้ดินประสิวจำนวนน้อยทำให้ความแรงและเร็วของบั้งไฟน้อยกว่าบั้งไฟในปัจจุบันมาก ทำให้อัตราความเสี่ยงอันตรายจากการจุดบั้งไฟไม่มาก โดยตามความเชื่อเดิมนั้นถ้าบั้งไฟตกใส่บ้านหรือสถานที่ต่างๆ ไม่ใช่หุงนา คนที่อยู่ ณ ที่นั้นจะได้รับโชคร้ายและจะต้องทำบุญเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเป็นการลดความเสี่ยงในเชิงจิตวิทยา แต่ในปัจจุบันการจัดงานบุญบั้งไฟในหลายพื้นที่ไม่ได้ผูกติดกับความเชื่อเรื่องการขอฝนโดยสิ้นเชิง เนื่องจากวิถีชีวิตชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตเกษตรกรรมตามแบบดั้งเดิม การพึ่งพิงเทพเจ้าในการดำรงชีวิตประจำวันบางอย่างน้อยลง ผู้คนต่างหันไปประกอบอาชีพอื่นแทนอาชีพเกษตรกรรม ส่วนเกษตรกรรมก็สามารถใช้น้ำในการเกษตรได้จากหลายแหล่งไม่เฉพาะน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะโครงการพระราชดำริ คือ การทำฝนเทียม และจากการชลประทาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าน้ำฝนได้รับการอธิบายจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่แทนที่ความเชื่อต่อแถน เหล่านี้ทำให้การจัดงานบุญบั้งไฟของชุมชนหลายแห่งโดยเฉพาะ

ในเขตเมืองเป็นเพียงการสืบทอดประเพณีดั้งเดิม และกลายเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อความบันเทิง (entertainment) อีกด้วย นอกจากความเชื่อในการจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนที่ลดน้อยลงแล้ว กลับเน้นการตอบสนองความชื่นชอบส่วนตัวของผู้เข้าชมมากกว่า เช่น การแข่งขัน และการจุดเพื่ออบนบานศาลกล่าว จะพบว่าในแต่ละงานนั้นจะมีการจุดบั้งไฟเพื่อถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอฝนและความอยู่ดีมีสุขของชุมชนเพียงบังเดียวเท่านั้น โดยหลายแห่งมีการจุดบั้งไฟเพื่อแก้บนเพิ่มมากขึ้นโดยไม่ได้เกี่ยวกับการขอฝนแม้แต่น้อย

การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมวัฒนธรรมยุคสมัยใหม่และวิถีชีวิตของผู้คนที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมและมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ลดน้อยลง ด้วยเทคโนโลยีการผลิตบั้งไฟที่สูงขึ้น และจำนวนงานที่จัดขึ้นเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการจัดแข่งขันบั้งไฟเพื่อการพนันและนอกฤดูกาล เหล่านี้ส่งผลให้พิธีกรรมดังกล่าวกลับเริ่มการผลิตความเสี่ยงซึ่งเป็นความเสี่ยงทางกายภาพเพิ่มมากขึ้น ทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินบนพื้นดิน รวมทั้งเสี่ยงต่อการฟุ้งชนเครื่องบิน เป็นต้น

สำหรับอันตรายต่อการบินนั้น ในอดีตการจุดบั้งไฟเป็นเรื่องที่กระทำได้โดยไม่ผิดกฎหมาย เนื่องจากยังไม่มีจราจรทางอากาศที่หนาแน่นและการจุดบั้งไฟไม่ได้ขึ้นสูงมาก เมื่อบั้งไฟมีขนาดใหญ่ขึ้น ความแรงของบั้งไฟก็ทำให้สามารถพุ่งไปได้ระยะไกลถึงราว 10 กิโลเมตร ซึ่งเป็นจุดที่นับว่าเป็นอันตรายต่อการสัญจรทางอากาศ เมื่อถึงฤดูจัดงานบุญบั้งไฟ ทางหอบังคับการบินที่รับผิดชอบในแต่ละพื้นที่จะมีการประกาศเตือนเรื่องการจุดบั้งไฟให้กับชุมชนและนักบินเสมอ หากพื้นที่ใดที่ต้องการจุดบั้งไฟจะต้องมีการแจ้งหอบังคับการบินเพื่อแจ้งให้นักบินระมัดระวังหรือเลี่ยงเส้นทางที่มีการจุดบั้งไฟ โดยทางจังหวัดจะประสานกับหอบังคับการบินเพื่อแจ้งพิกัดพื้นที่ในการแข่งขันบั้งไฟสำหรับแจ้งให้นักบินทราบล่วงหน้าก่อนเข้าทำงานในพื้นที่ทุกวัน ซึ่งโทษสูงสุดของการทำให้เครื่องบินตกก็คือประหารชีวิต นอกจากเป็นอันตรายต่อเครื่องบินโดยสารแล้ว บั้งไฟยังเป็น

อันตรายต่อการบินปฏิบัติการฝนหลวง⁶ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแข่งขันที่มีการพนันที่ผิดกฎหมายและอยู่นอกฤดูกาลบุงไฟ ซึ่งจะไม่มีแรงจูงใจที่ในการแข่งขันบุงไฟให้ทางจังหวัดทราบ ทำให้นักบินไม่สามารถทราบได้ว่าพื้นที่ใดจะมีการจุดบุงไฟ เกิดความเสี่ยงในการบินปฏิบัติการฝนหลวงอย่างสูง เนื่องจากบุงไฟนั้นมีความเร็วสูงและเครื่องบินปฏิบัติการฝนหลวงส่วนใหญ่จะบินในลักษณะของการเกาะกลุ่ม (บินหมู่) 2-3 ลำ และจะบินในระดับที่ไม่สูงมากนัก (ความสูง 4,500 - 9,000 ฟุต) ถ้าหากเกิดเหตุบุงไฟที่ยิ่งขึ้นไปชนกับส่วนใดส่วนหนึ่งของเครื่องบิน อาจทำให้ไม่สามารถที่จะหลบหลีกได้ทัน จะทำให้เกิดอุบัติเหตุที่ร้ายแรงได้ (กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป.) จะพบว่าในระยะหลังนี้ เมื่อถึงฤดูของประเพณีบุงไฟ จะมีประกาศเตือนจากสนามบิน หรือการรายงานการพบเห็นบุงไฟของนักบินในระยะบินอยู่บ่อยครั้ง

ตารางที่ 1 สถิติการแจ้งขออนุญาตจุดบุงไฟในพื้นที่ เฉพาะพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี โยโสธร อำนาจเจริญ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ระหว่างวันที่ 27 มีนาคม 2553 ถึงวันที่ 24 กรกฎาคม 2553 ⁷

⁶จากการขึ้นบินปฏิบัติการฝนหลวงในหลายปีที่ผ่านมาในช่วงเดือนมิถุนายน - สิงหาคม มักจะประสบปัญหาการบินปฏิบัติการฝนหลวงในพื้นที่จังหวัดโยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ อุบลราชธานี และร้อยเอ็ด เกี่ยวกับการแข่งขันบุงไฟในพื้นที่จังหวัดที่กล่าวมา โดยเฉพาะในช่วงเวลา 13:00 น.-16:00 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติการฝนหลวง (ขั้นตอนเลี้ยงเมฆให้อ้วนและโจมตี) เพื่อให้กลุ่มเมฆกลายเป็นฝน โดยการบินปฏิบัติการจะบินที่ระดับความสูงประมาณ 4,500 - 9,000 ฟุต ซึ่งเป็นระดับความสูง ที่บุงไฟสามารถขึ้นมาถึงได้ และจากการบินปฏิบัติการที่ผ่านมา หลายครั้งพบบุงไฟอยู่ในท้องฟ้าที่ระดับความสูงเกินกว่า 6,000 ฟุต (และมีรายงานจากเครื่องบินโดยสารที่เดินทางมายังท่าอากาศยานนานาชาติอุบลราชธานีว่า พบบุงไฟขึ้นที่ระดับความสูงกว่า 10,000 ฟุต ในพื้นที่เขตติดต่อระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดศรีสะเกษ) (กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป.).

⁷จังหวัดที่พบว่ามีการจุดบุงไฟในปี 2552 มากที่สุดคือ จังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวนถึง 3,090 บุงไฟ (มติชนออนไลน์, 2553)

จังหวัด	จำนวนการแจ้งขออนุญาต (พื้นที่)
อุบลราชธานี	107
ศรีสะเกษ	76
ยโสธร	54
อำนาจเจริญ	51
สุรินทร์	17
รวมทั้งสิ้น	305

ที่มา: ประมวลข้อมูลจากการรวบรวมของหอบังคับการบินจังหวัดอุบลราชธานี^๖

การจัดงานบุญบั้งไฟที่มีอย่างแพร่หลาย การพยายามนำจุดเด่นของขนาดบั้งไฟมาเป็นจุดขายของงานในแต่ละพื้นที่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตบั้งไฟที่เพิ่มขนาด^๗ ความแรงและเร็ว ในปัจจุบันเป็นตัวเร่งที่สร้างอัตราความเสี่ยงที่เพิ่มมากขึ้น แม้ว่าจะใช้การผลิตสมัยใหม่คือการใช้ระบบการอัดแบบไฮโดรลิกเข้ามาช่วยรวมถึงการมีช่างผู้ชำนาญการ แต่ก็ทำให้บั้งไฟยังเป็นเรื่องอันตรายที่คาดเดาไม่ได้ โดยบั้งไฟมีดินประสิวเป็นวัตถุดิบประกอบที่อาจเกิดระเบิดได้ทุกเมื่อหากเกิดความผิดพลาดสำหรับอันตรายของบั้งไฟนั้น แค่เพียงบั้งไฟขนาดหนึ่งนิ้ว หากเกิดระเบิดมือก็อาจจะทำให้นิ้วขาดได้ พีตล (นามสมมติ) (ติดต่อส่วนตัว, 17 กันยายน 2553) ช่างทำบั้งไฟท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “การพัฒนาบั้งไฟให้มีความเร็วและแรงนั้น เกิดจากแรงจูงใจส่วนตัวของช่างเองที่ต้องการพัฒนามาแข่งขันกัน ประกอบกับปัจจุบันมีการแข่งขันในหลายพื้นที่ ช่างที่ยึดอาชีพนี้เป็นหลักก็ต้องปรับตัวเพื่อให้บั้งไฟตนเองขายได้ โดยช่างที่มีความชำนาญจะสามารถคำนวณได้ว่าการอัดบั้งไฟแบบไหนจะไม่เป็นอันตรายหรือแบบ

^๖หมายเหตุ: โดยเฉลี่ยจะมีเกือบ 3 แห่ง/วัน ไม่รวมพื้นที่ที่ไม่ได้แจ้งข้อมูล ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าสาเหตุที่จังหวัดอุบลราชธานีมีการแจ้งการจุดบั้งไฟมากที่สุดเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีสนามบินและอยู่ใกล้เส้นทางบินมากที่สุด

^๗ในปัจจุบันขนาดของบั้งไฟที่ใช้จุดมีตั้งแต่ขนาดบั้งไฟหมื่น ถึงบั้งไฟสิบล้าน คือบรรจุดินประสิว 12 กิโลกรัม จนถึงขนาดที่มากกว่า 120 กิโลกรัม

ไหนจะบังคับทิศทางแบบใดได้”

การผลิตความเสี่ยงดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดที่กิดเดนส์นำเสนอคือ สังคมยุคก่อนสมัยใหม่มนุษย์เผชิญกับความเสี่ยงที่ถูกสร้างขึ้นมาจากธรรมชาติ แต่ในสังคมสมัยใหม่ก็เผชิญกับความเสี่ยงที่ถูกสร้างขึ้นมาจากน้ำมือมนุษย์ (Giddens, 2001 อ้างถึงใน เชษฐา พวงหัตถ์, 2546: 162-168) โดยจะเห็นว่าแม้แต่งงานบุญ ประเพณีซึ่งเราอาจจะมองว่าน่าจะสร้างความสบายใจมากกว่าจะทำให้เกิดความกังวล แต่กลับมีข่าวเกี่ยวกับอันตรายจากการจุดบั้งไฟทุกปี ทั้งอุบัติเหตุบั้งไฟระเบิด บั้งไฟแตก บั้งไฟตกใส่ผู้คนและบ้านเรือนเสียหาย เป็นต้น โดยจากสถิติปี 2550 – 2553 ที่ผู้เขียนรวบรวมได้จากข่าวทางหนังสือพิมพ์และอินเทอร์เน็ต พบว่า มีอุบัติเหตุจากการจุดบั้งไฟอย่างน้อย 25 ครั้ง ซึ่งมีทั้งอุบัติเหตุร้ายแรงและอุบัติเหตุเล็กน้อยเช่น บั้งไฟพุ่งชนทะเลห้วยคน เป็นต้น บางครั้งเป็นอุบัติเหตุจากการผลิตบั้งไฟ แต่ก็กลายเป็นข่าวว่าผลิตพลู เพื่อประกอบในงานพิธี เป็นต้น (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2554: 277-281)

อย่างไรก็ดี แม้จะทราบว่าบั้งไฟเสี่ยงต่อชีวิตทรัพย์สินของตนแต่ทว่าผู้คนที่เข้าร่วมงานก็ยังไม่ได้ใส่ใจต่อการป้องกันตนเองมากนัก จะมีเฉพาะบางคนเท่านั้นที่ตระหนักและเริ่มนำเอาหมวกกันน็อกมาป้องกันตนเองบ้าง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กันบั้งไฟ: คนขายบั้งไฟจิวสมหมวกกันน็อคที่งานบุญบั้งไฟปี 2552

บ้านปะอาว อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

อย่างไรก็ดี แม้ว่าการจุดบั้งไฟจะเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สินทั้งต่อคนทำ คนเล่น คนดู และบางครั้งก็เป็นอันตรายต่อคนที่ไม่ได้มีส่วนร่วม รวมถึงมีเสียงสะท้อนในแง่ลบเกี่ยวกับอันตรายของมัน แต่ประเพณีบุญบั้งไฟก็ยังเป็นที่สนใจอย่างกว้างขวาง ความคลั่งไคล้การจุดบั้งไฟของคนอีสานส่วนหนึ่งเห็นได้จากคลื่นมหาชนที่เข้าไปชมในงานบุญ เช่น บุญบั้งไฟของอำเภอพนมไพรจังหวัดร้อยเอ็ด หรือในบ่อนบั้งไฟ ผู้คนส่วนหนึ่งมองการจุดบั้งไฟเป็นสถานที่ปศุศนิก¹⁰ เพื่อชมบั้งไฟและสังสรรค์ไปด้วย ลักษณะที่บั้งไฟถูกจุดขึ้นไปในแนวตรงที่แม่เฒ่าคนหนึ่งกล่าวออกมาว่า “อើย จังแม่นังามหลาย” (ข้างสวยงามมาก) สะท้อนให้ความชื่นชมการ

¹⁰ภาษาอีสาน เรียก ‘กินข้าวป่า’

จุดบั้งไฟอย่างเห็นได้ชัด

ความเสี่ยงในเชิงกายภาพที่เพิ่มมากขึ้นจากในอดีต ทำให้ความเสี่ยงเป็นสิ่งที่ต้องจัดการเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นทั้งการดึงดูดผู้ชมและการแสดงศักยภาพของคณะผู้จัดงานด้วย ดังกรณีของการจัดงานบุญบั้งไฟเมืองยโสธรที่จะกล่าวในหัวข้อถัดไป

การจัดการความเสี่ยงในกรณีบุญบั้งไฟเมืองยโสธร

ความเสี่ยงที่เพิ่มมากขึ้นในบุญบั้งไฟในปัจจุบัน ทำให้ผู้จัดงานในแต่ละที่มีการจัดการความเสี่ยงที่แตกต่างกันไปตามแต่ละบริบท เช่น ในพื้นที่ชนบทก็อาจจะไม่ได้มีระบบการจัดการที่ตึก หากเป็นงานใหญ่ก็อาจจะมีการทำประกันภัยในงาน มีการรักษาความปลอดภัยที่เข้มงวด ซึ่งขึ้นอยู่กับว่างานดังกล่าวเป็นงานระดับใดด้วย หากเป็นงานระดับอำเภอขึ้นไปก็จะมีระดับของการรับมือเพื่อป้องกันอันตรายที่เพิ่มขึ้น แต่หากเป็นการจุดบั้งไฟเพื่อการพนันโดยเฉพาะจะไม่ได้มีเขตควบคุมหรือการจัดการที่เป็นทางการ ต่างคนต้องรักษาชีวิตของตนเอง เป็นต้น ในที่นี้ ผู้เขียน นำกรณีการจัดการความเสี่ยงของบุญบั้งไฟเมืองยโสธรที่ถือว่าเป็นการนำแนวคิดสมัยใหม่มาปรับใช้ในบุญประเพณี ซึ่งทำให้เห็นว่าเมื่อกฎเกณฑ์แบบใหม่ๆ ได้เข้ามาในประเพณีแล้ว ระบบการควบคุมต่างๆ ก็ต้องปรับตัวตามเงื่อนไขและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟของเมืองยโสธรนั้น ได้มีการนำระบบการจัดการประเพณีแบบใหม่ในรูปแบบที่เรียกว่า “การจัดการวัฒนธรรม” (cultural management) ที่มีสถาบันของทางราชการคือ เทศบาลเมือง เป็นแม่ข่ายหลัก ซึ่งได้ร่วมกับชุมชนเมืองและสถาบันต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของสถาบันในท้องถิ่นนี้ แม้ว่าจะไม่ได้เป็นการเข้าไปควบคุมหรือแทนที่กิจกรรมของประชาชนอย่างเบ็ดเสร็จ แต่ก็ส่งผลต่อการนำระบบสมัยใหม่ในการจัดการวัฒนธรรมประเพณี ภายใต้เงื่อนไขของการเป็นประเพณีประจำจังหวัดและเป็น

ประเพณีระดับชาติและนานาชาติที่มีชื่อเสียงอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวโยธธ ดั่งนั้นจึงมีการใช้ระบบการจัดการวัฒนธรรม ภายใต้คำสั่งที่เป็นทางการของจังหวัด มีการแบ่งงานกันทำและสั่งงานตามลำดับชั้นโดยมีจังหวัดเป็นประธาน มีเทศบาลเป็นแม่งาน มีหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวเป็นพี่เลี้ยง และมีชาวกุ่มและอำเภอบึงโขงหลงเป็นผู้รับผิดชอบขบวนแห่และบั้งไฟในฐานะผู้จัดการวัฒนธรรม มีการสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่า มีการจัดหาทุนและการขอรับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ การจัดงานที่เป็นงานใหญ่และดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจึงทำให้มีการพัฒนาการจัดงานในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการสร้างมาตรฐาน (standardization) และใช้ระบบการควบคุม (control) ผ่านการสร้างกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการ (legal rule) เพื่อควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยของขบวนแห่และผู้เข้าร่วมงาน การควบคุมการจัดระเบียบ และตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ รวมถึงกฎเกณฑ์การประกวดแข่งขันการจุดบั้งไฟที่ใช้เพื่อ **บริหารจัดการความเสี่ยง (risk management)** ที่จะเกิดขึ้น

พื้นที่ที่ใช้สำหรับจุดบั้งไฟของเมืองโยธธคือสวนพญาแฉน ซึ่งอยู่ในเขตเมือง ถือเป็นพื้นที่อันตรายเสี่ยงต่อการที่บั้งไฟตกใส่บ้านเรือนที่อยู่โดยรอบมากกว่าการจุดในพื้นที่ชนบทที่เป็นท้องทุ่งนา จึงมีการจำกัดจำนวนและขนาดของบั้งไฟที่จะจุด ไม่จุดบั้งไฟจำนวนมากเกินไป ประกอบด้วยบั้งไฟแสนและบั้งไฟแพนซี ไม่เหมือนกับพื้นที่อื่น เพราะเกรงว่าจำนวนที่มากเกินไปรวมถึงขนาดใหญ่เกินไปก็เสี่ยงที่จะเกิดอันตรายได้บ่อยครั้งขึ้น¹¹ อนึ่ง บั้งไฟยังไม่สามารถบังคับทิศทางได้อย่างหนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์เหมือนกับจรวดที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ การสร้างบั้งไฟดีดและทำประกันภัยชีวิตและทรัพย์สินเป็นหนทางหนึ่งที่จะป้องกัน

¹¹ โดยเคยมีกรณี การจุดบั้งไฟล้าน ในปี 2549 นายพงษ์ศักดิ์ รักตพงศ์ไพศาล รักษาการรัฐมนตรีว่าการคมนาคม ขณะนั้น เป็นประธานจุดบั้งไฟล้านซึ่งมีน้ำหนักกว่า 1 ตัน แต่บั้งไฟกลับพุ่งชนกิ่งต้นมะม่วง และเศษท่อพีวีซี ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 นิ้ว ความยาว 6 เมตร ตกกระจ่าย และตกลงที่บ้านเลขที่ 310 หมู่ 1 ต.เชียงคำ อ.เมือง จ.โยธธ ซึ่งอยู่ห่างจากฐานจุดประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นเหตุให้กระจกรถตู้และกระจกบ้านแตกเสียหาย โดย นายพงษ์ศักดิ์ ให้สัมภาษณ์ก่อนขึ้นเครื่องบินกลับว่า รู้สึกตกใจมากกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเห็นว่า ปัญหาเกิดจากการที่ช่างทำบั้งไฟใหญ่ไม่พัฒนาฝีมือ ทั้งที่ เทคโนโลยีพัฒนาไปไกลแล้ว (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2549)

อันตรายรวมถึงการประกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นได้

นอกจากมีการควบคุมปริมาณและขนาดของบั้งไฟในการจุดแล้ว ยังมีการสร้างมาตรฐานการจุดบั้งไฟโดยให้มีความปลอดภัยให้มากที่สุด ใช้ระบบการจุดโดยใช้ไฟฟ้า และการสร้างฐานแบบถาวร มีการจัดโซนอันตรายเพื่อไม่ให้ผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปในบริเวณจุด มีการออกแบบเพื่อป้องกันไม่ให้ทิศทางของบั้งไฟตกลงในพื้นที่เมืองหรือบังคับทิศทางให้บั้งไฟสามารถตกในบริเวณที่กำหนดรวมถึงการบังคับให้บั้งไฟที่นำมาจุดต้องตีตรงทางเพื่อให้บั้งไฟตกลงมาอย่างช้าๆ ป้องกันอันตรายอันเกิดจากความแรงและเร็วของบั้งไฟ รวมถึงการจัดหน่วยรักษาพยาบาลและหน่วยฉุกเฉินรับมือหากเกิดอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ และในปี 2554 ยังมีการเตรียมการป้องกันอันตรายจากบุญบั้งไฟโดยการสร้างบังเกอร์เพื่อให้นักท่องเที่ยวถ่ายภาพได้อย่างปลอดภัย (เทศบาลเมืองยโสธร, 2554)

สำหรับชาวชุมชนเมืองเองก็ได้มีการเรียนรู้ที่จะรับมือกับความเสียดังกล่าว โดยจะใช้ระบบรับเหมาในการจุดบั้งไฟ แต่ละคุ้มวัดจะเปิดให้กลุ่มบุคคลซึ่งอาจจะเป็นลูกหลานหรือคนภายนอกเข้าไปประมูลเป็นตัวแทนของชุมชนในการจุดบั้งไฟ นอกจากนี้ชุมชนไม่ต้องเสียเงินค่าจ้างบั้งไฟเองแล้ว ยังไม่ต้องรับผิดชอบกับความเสียหายจากการจุดบั้งไฟในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุขึ้น เนื่องจากผู้รับเหมาดังกล่าวจะเป็นผู้รับผิดชอบเอง

ชาวชุมชนท่านหนึ่งให้ข้อมูลว่า “มีอุบัติเหตุมากบ้างน้อยบ้างเกิดขึ้นทุกปี บ้างก็ตกใส่บ้านเรือนซึ่งเทศบาลก็จะเข้าไปเยียวยาชดเชยความเสียหายให้” โดย การเกิดอุบัติเหตุในบางปีก็เป็นเหตุการณ์ร้ายแรง ซึ่งในระยะหลังนี้จะพบว่าสถิติอุบัติเหตุในการจัดงานของเมืองยโสธรน้อยลงกว่าเดิมมาก แสดงให้เห็นถึงการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้น แม้ว่า จะพบตามข่าวในพื้นที่อื่นมากขึ้นก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเคยประสบกับเหตุการณ์บั้งไฟหมิ่นตกในพื้นที่ชมการจุดบั้งไฟในปี 2552 แต่โชคดีที่ไม่มีใครได้รับอันตราย

การเป็นวัฒนธรรมที่สร้างความเสี่ยง ซึ่งนับวันจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ จึงทำให้เกิดการนำการบริหารจัดการความเสี่ยงเข้ามาจัดการงานด้วย นั่นคือ “การประกันภัย” โดยยโสธรถือว่าเป็นจังหวัดแรกๆ ที่เป็นต้นแบบเริ่มนำเอาการประกันภัยมาใช้แม้ว่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประกันในวงเงินสูงก็ตาม

ธุรกิจประกันความเสี่ยงบั้งไฟ : การจัดการความเสี่ยงในยุคสมัยใหม่

การจัดงานบุญบั้งไฟที่มีเป็นจำนวนมากและความเสี่ยงของบั้งไฟในปัจจุบันที่เพิ่มมากขึ้นนั้น ส่งผลให้เกิดการเข้าไปทำธุรกิจ “การประกันความเสี่ยง” ของบริษัทธุรกิจประกันภัยที่เพิ่มขึ้น ซึ่งถือว่าการจัดการเหล่านี้เป็นการบริหารความเสี่ยงในรูปแบบใหม่ ที่เกิดจากนำระบบการจัดการสมัยใหม่ที่ในอดีตธุรกิจดังกล่าวไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับงานบุญแต่กลับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในงานบุญร่วมสมัย จากเดิมนั้น หากเกิดอุบัติเหตุขึ้นในงานบุญบั้งไฟ เจ้าภาพหรือเจ้าของบั้งไฟจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย แต่หากทำประกันภัยไว้ บริษัทประกันก็จะเป็นผู้เข้ารับผิดชอบในส่วนที่ทำประกันภัยแทน ซึ่งในอนาคตหากเกิดความเสี่ยงในงานบุญบั้งไฟมากเท่าไร ก็ยิ่งจะเกิดธุรกิจที่รับประกันความเสี่ยงมากขึ้นเท่านั้น ธุรกิจประกันความเสี่ยงที่เข้ามาในงานบุญบั้งไฟ นอกเหนือจากการรักษาความปลอดภัยตามกฎหมาย จึงเป็นอีกหนึ่งระบบการจัดการสมัยใหม่ที่เข้าควบคุมความเสี่ยงในอนาคตดังที่กิดเดนส์ได้อธิบายไว้ (Giddens, 1994: 56-61)

อันตรายที่เกิดจากการจัดงานบุญบั้งไฟที่มีการจุดบั้งไฟเป็นจำนวนมากนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการกระตุ้นของธุรกิจพนัน โดยส่วนใหญ่แล้วหากเป็นกลุ่มพนันโดยตรงที่ไม่ได้เข้าไปแฝงในงานบุญบั้งไฟ กลุ่มดังกล่าวจะไม่ทำประกันภัยและรับผิดชอบความเสียหายเอง เพราะหากเกิดอุบัติเหตุบริษัทก็อาจจะมีความผิดด้วยการทำธุรกิจประกันภัยจึงเน้นไปที่งานบุญบั้งไฟใหญ่ๆ เพราะการทำประกันภัยให้กับผู้ที่เข้าไปเที่ยวชมงาน แสดงถึงความเป็นมืออาชีพและเรียกความมั่นใจในการ

เข้าขมงานของนักท่องเที่ยวได้ แม้ว่าจะเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สินของตนเองก็ตาม โดยการจัดการธุรกิจประกันความเสี่ยงนี้เป็นการประกันภัยเบ็ดเตล็ดในหมวดประกันภัยความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก ซึ่งทำให้ผู้คนมีความมั่นใจในการขมงานบุญบั้งไฟมากขึ้น นอกจากนี้ การประกันความเสี่ยงยังแสดงถึงความน่าเชื่อถือของผู้จัดงาน และยังลดภาระค่าใช้จ่ายในด้านการจัดการในกรณีเกิดอุบัติเหตุขึ้น

บริษัทที่รับประกันภัยงานบุญบั้งไฟ เช่น

- 1) บริษัทเจ้าพระยาประกันภัยจำกัด (มหาชน)¹²
- 2) บริษัทพาณิชย์การประกันภัยจำกัด¹³
- 3) บริษัทไทยพาณิชย์สามัคคีประกันภัยจำกัด (รับทำประกันภัยให้กับ จ.ยโสธร)
- 4) บริษัทวิริยะประกันภัย (โดยมีคุณธีรวัฒน์ ธรรมโรจน์ ผู้จัดการสำนักงานสาขายโสธร เป็นตัวแทนประกันภัยรายหลัก)

คุณธีรวัฒน์ ธรรมโรจน์ (ติดต่อส่วนตัว, 16 กันยายน 2553) ตัวแทนธุรกิจประกันภัยบริษัทวิริยะประกันภัย ให้สัมภาษณ์ว่า ตนเองเริ่มทำประกันภัยงานบุญบั้งไฟตั้งแต่ปี 2550 โดยเริ่มต้นกรณีแรกที่อำเภอเมืองใน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งตอนนั้นก็เกิดอุบัติเหตุในงานดังกล่าวและต้องจ่ายเงินสินไหมทดแทนจำนวนมาก ซึ่งประสบกับการขาดทุน แต่หลังจากนั้นมาธุรกิจดังกล่าวก็ให้ผลประโยชน์มากขึ้น

¹²<http://www.cpyins.com> รับประกันภัยให้ อ.พนมไพร ปี 2550

¹³ถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบธุรกิจประกันวินาศภัย มีผลตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม 2548 เคยรับประกันภัยงานบุญบั้งไฟของ อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด เมื่อ 3 มิถุนายน 2547 กรมธรรม์ให้ความคุ้มครอง 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกที่ผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบ และเกิดภายในบริเวณสถานที่จัดงานบุญบั้งไฟคุ้มครองการบาดเจ็บ เสียชีวิตในวงเงิน 100,000 บาทต่อคน และความเสียหายต่อทรัพย์สินวงเงิน 100,000 บาท/ครั้ง และส่วนที่ 2 ความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกที่ผู้เอาประกันภัยต้องรับผิดชอบที่เกิดขึ้นภายนอกบริเวณสถานที่จัดงานบั้งไฟ คุ้มครองการบาดเจ็บเสียชีวิตในวงเงิน 50,000 บาทต่อคนและความเสียหายต่อทรัพย์สินในวงเงิน 50,000 บาทต่อครั้ง และรวมกันสำหรับ ส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 ไม่เกิน 1,000,000 บาท/ครั้ง และตลอดระยะเวลาเอาประกันภัย (สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมธุรกิจการประกันภัย, 2547)

ตัวอย่างในปี 2553 มีผู้เอาประกันภัยเฉพาะในส่วนของตนกว่า 80 ราย จำนวนเงินเอาประกันตั้งแต่หนึ่งแสนถึงหนึ่งล้านบาท โดยส่วนตัวแล้วจะดูแลลูกค้าด้วยตัวเอง และแจกรายละเอียดให้กับลูกค้าอย่างชัดเจน มีความโปร่งใสในการประกันภัย รวมถึงการจ่ายเงินสินไหมทดแทนกรณีเกิดอุบัติเหตุที่รวดเร็ว จึงทำให้ผู้ให้ความเชื่อถือ โดยรับทำประกันภัยดังกล่าวทั่วประเทศ รายที่ไกลที่สุดที่รับทำประกันภัยก็คือที่อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร การทำประกันภัยไม่ได้ดูที่เรื่องที่ว่าการจุดบั้งไฟดังกล่าวเพื่อการพนันหรือไม่ แต่ดูที่ว่ามีความเสี่ยงที่อาจทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินมากน้อยเพียงใดและมองเรื่องความมั่นคงในอนาคตเป็นหลัก ถ้าหากกรณีใดมีความเสี่ยงสูง เงินประกันก็สูงตาม หรือบางแห่งก็อาจจะไม่รับทำประกันให้ก็ได้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของบริษัท

จะเห็นได้ว่าการประกันความเสี่ยงในงานบุญบั้งไฟนั้นไม่ใช่การป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น แต่เป็นการรับมือกับความเสี่ยงที่มีสูงจนกลายเป็นธุรกิจหนึ่งที่สร้างกำไรในยุคสมัยใหม่

ภาพที่ 2 รับทำประกันบั้งไฟ ป้ายริมทางในเขตอำเภอเมืองใน จ.อุบลราชธานี

การเปลี่ยนแปลงของบุญบังไฟกับความเสี่ยงในยุคสมัยใหม่

จะเห็นว่าเมื่อบุญบังไฟได้กลายเป็นประเพณีร่วมสมัยที่ถูกพัฒนารูปร่างจนเป็นบุญบังไฟในปัจจุบัน แม้ว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้จะช่วยประหยัดเวลา และดูเหมือนจะสร้างความปลอดภัยมากขึ้นทั้งในการอัดบังไฟและการบังคับทิศทาง แต่ด้วยการพัฒนาขนาดและความแรง รวมถึงจำนวนการจุดที่มีมากขึ้นในแต่ละพื้นที่ก็ทำให้การจุดบังไฟมีความเสี่ยงที่คาดเดาไม่ได้เพิ่มมากขึ้น ความเสี่ยงดังกล่าวได้กลายเป็น “วาทกรรมความเสี่ยง” ให้กับประเพณีดั้งเดิม จนต้องมีการจัดการความเสี่ยงทั้งด้วยการใช้เทคโนโลยีในการจุด และการประกันความเสี่ยงด้วยการประกันภัย อันเป็นวิธีการจัดการตามแบบสมัยใหม่ที่เข้ามากำกับควบคุมความเสี่ยงดังกล่าว

ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในงานบุญบังไฟไม่ได้เป็นแค่ผลของการพัฒนาเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ที่สำคัญเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีคิดและปฏิบัติการของผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมหรือผู้จัดงานด้วย ความเชื่อที่ลดน้อยลง ความต้องการแข่งขันที่เพิ่มขึ้น บริบทของการพัฒนาสู่ความทันสมัยล้วนเอื้อให้ผู้คนมีการผลิตบังไฟทั้งที่เพื่อการแข่งขันในเชิงสัญลักษณ์คือการแสดงถึงอัตลักษณ์ความภาคภูมิใจของท้องถิ่นตนและเหตุผลเชิงปัจเจกทั้งเพื่อการแข่งขันชิงรางวัลและการพนัน โดยเฉพาะการจัดงานในปัจจุบันที่ผู้กระทำการในระดับรัฐท้องถิ่นเข้ามาเป็นผู้แสดงบทบาทสำคัญในการกำกับและสร้างสรรค์ประเพณีขึ้นมาใหม่ โดยเหตุผลเพื่ออนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมจะถูกใช้ในฐานะอำนาจโดยชอบธรรมของผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องในการกระทำกิจกรรมต่างๆ (Giddens, 1994: 56) ฉะนั้น บังไฟแสน บังไฟล้าน บังไฟทะเล ก็จะเป็นจุดเด่นและความภาคภูมิใจของแต่ละพื้นที่ ประกอบกับเทคโนโลยีข่าวสารและการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วในปัจจุบันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อการเปรียบเทียบหรือเลียนแบบบุญบังไฟในพื้นที่ที่โดดเด่นด้วย โดยจะเห็นว่าการผลิตซ้ำการกระทำของคนในพื้นที่อื่นๆ ได้ง่ายสะดวกและรวดเร็วขึ้น รวมถึงการกระทำซ้ำดังกล่าวมีอัตราเร่งที่เพิ่ม

ขึ้นมากกว่าสมัยก่อนด้วย

เมื่อเปรียบเทียบอุบัติเหตุไฟฟ้าในแบบดั้งเดิมกับแบบสมัยใหม่ อุบัติเหตุไฟฟ้าในแบบดั้งเดิมจึงเป็นการจัดการความเสี่ยงที่มาจากธรรมชาติ (external nature) คือเป็นตัวช่วยลดความกังวลต่อการสูญเสียผลผลิตทางการเกษตร แต่ในปัจจุบันอุบัติเหตุไฟฟ้ากลับเป็นผู้ผลิตความเสี่ยงทางกายภาพขึ้นเองซึ่งเป็นความเสี่ยงที่มาจากกระทำของมนุษย์เอง (manufactured risk) ทำให้มนุษย์ต้องกลับมากังวลต่อความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นและความกังวลว่าจะเกิดเหตุภัยอันเกิดจากสิ่งที่ไม่คาดฝัน อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น สังคมอิสานก็ไม่ได้ปราศจากความเชื่อดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง จะพบว่ามีกรอธิบายว่าเป็นความชวย หรือการลงโทษจากเทพเจ้าแทน โดยบางคนได้นำอธิบายเหตุภัย เช่น น้ำท่วม ว่าเกิดจากความไม่พอดีในการจัดตั้งไฟหรือการเล่นพนันในบั้งไฟ โดยไม่ได้ตั้งใจที่จะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างแท้จริงเข้าไปด้วยนอกเหนือจากการอธิบายด้วยเหตุผลเรื่องการทำร้ายธรรมชาติของมนุษย์

สิ่งที่ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นในอีกแง่มุมหนึ่งนอกเหนือจากความกังวลว่าธรรมชาติจะกลับมาทำร้ายมนุษย์ดังที่กิดเดนส์ (Giddens, 1994: 58-60) และ Beck (1994: 8) กล่าว คือ การผสมผสานความคิดดั้งเดิมที่กำลังสูญหายไปและกำลังจะถูกแทนที่ด้วยความต้องการการแข่งขันเชิงปัจเจกที่ได้กลายเป็นแบบแผนปฏิบัติของส่วนรวมจะผลิตวัฒนธรรมแห่งความเสี่ยงและ ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นความเสี่ยงโดยชอบธรรม ซึ่ง “วัฒนธรรมประเพณี” จะเป็นสิ่งที่ผู้จัดงานนำมาย้ำความชอบธรรมในการสร้างความเสี่ยงดังกล่าว

สรุป

ผู้เขียนนำเสนอกรณีของอุบัติเหตุไฟฟ้าที่เป็นวัฒนธรรมที่สร้างความเสี่ยงที่เพิ่มมากขึ้น โดยอธิบายผ่านแนวคิดเรื่องความเสี่ยงของกิดเดนส์ ซึ่งอุบัติเหตุไฟฟ้าที่สร้างความเสี่ยงมากขึ้นนี้ แสดงให้เห็นการก้าวสู่ประเพณีในยุคสมัยใหม่ที่กิด

เดนส์ (Giddens, 1994: 91-95) ซึ่งคือกำลังเผชิญกับการสูญเสียความเป็นเนื้อเดียวกันทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ในขณะที่การจุกบั้งไฟนั้นเป็นการบูชาเพื่อขอฝนและความอยู่ดีมีสุข แต่ก็มีมีการจุกเพื่อการแข่งขันที่เพิ่มมากขึ้น โดยจะเห็นได้ว่า การพัฒนาทางความคิดของคนหรือกลุ่มคนตอบสนองต่อความต้องการส่วนตัวท่ามกลางบริบทของการพัฒนาสู่ความเป็นบุญประเพณีสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของงานบุญประเพณีดังกล่าวด้วย กล่าวคือ ยุคสมัยใหม่ได้ส่งผลต่อความเชื่อที่ลดน้อยลงในในกลุ่มคนรุ่นหลัง และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการจัดงาน ในขณะที่เดิกรุ่นที่ไม่ได้กระทำซ้ำทางความคิดและการปฏิบัติที่ต่อเนื่องกับแบบดั้งเดิม จนการกระทำของแต่ละคนแต่ละกลุ่มไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องประสานหรืออยู่ภายใต้ระบบความคิดความเชื่อที่เป็นเนื้อเดียวกันภายใต้การจัดงานเดียวกัน ดังจะเห็นจากตัวอย่างว่า ในขณะที่ชาวบ้านต้องการจุกบั้งไฟเพื่อเป็นตัวแทนชุมชนตามประเพณีเดิม ผู้จัดการส่วนกลางก็ต้องการให้มีบั้งไฟเป็นตัวแทนจากชุมชนเข้าร่วมเพื่อแสดงถึงความสมานสามัคคีในชุมชน และก็มีกลุ่มคนที่ต้องการนำบั้งไฟมาจุกแข่งขันเป็นการส่วนตัว จึงมีการบรรจบกันของความต้องการในลักษณะประมูลบั้งไฟเข้าร่วมงานซึ่งทำให้แต่ละฝ่ายได้ประโยชน์

นอกจากนี้ บุญบั้งไฟร่วมสมัยแสดงให้เห็นการสอดแทรกของกิจกรรมด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นและเริ่มเข้าแทนที่กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มคนในพื้นที่ในฐานะที่เป็นกิจกรรมบางอย่างที่ถูกแยกส่วนออกและถูกประกอบเข้ามารวมใหม่เป็นกิจกรรมเดียวกันโดยคนกลุ่มอื่น ไม่ว่าจะเป็นการประมูลบั้งไฟของกลุ่มคน การทำธุรกิจประกันภัย การเน้นการจุกแข่งขันบั้งไฟและแสดงเอกลักษณ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

อย่างไรก็ดี วัฒนธรรมที่สร้างความเสี่ยงที่ไม่ถูกตั้งคำถามหรือได้รับการละเว้นให้กระทำ กำลังเผชิญกับความเสี่ยงต่อการพัฒนาทางความคิดที่ไม่สามารถควบคุมได้โดยจารีตประเพณีดั้งเดิมที่สามารถจำกัดพฤติกรรมของคนบางกลุ่มได้

เท่านั้น การต้องรับมือกับผู้กระทำการที่หลากหลายมากขึ้นและบริบทต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป กฎเกณฑ์สมัยใหม่ได้เข้าไปมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ซึ่งประเด็นที่เราต้องพึงคำนึงถึงเพิ่มมากขึ้นก็คือการอนุรักษ์วัฒนธรรมจะกลายเป็นความชอบธรรมในการสร้างความเสี่ยงโดยที่มีผู้กระทำการจากภายนอกและภายในพร้อมใจเข้าไปร่วมเพิ่มอัตราเร่งให้มีความเสี่ยงที่มากขึ้น การใคร่ครวญไตร่ตรองสะท้อนคิดอย่างเข้มข้นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (Giddens, 1994: 104-107) จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์. (ม.ป.ป.). **บั้งไฟ...กับการบินปฏิบัติการฝนหลวง**. ค้นเมื่อ 12 มกราคม 2554, จาก http://km.opsmoac.go.th/ewt_dl_link.php?nid=48.
- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (2549, 15 มกราคม). 'เพ็ง' เซ็งบั้งไฟพุ่งชนบ้าน ดีช่างไม่มีฝีมือ. **กรุงเทพธุรกิจออนไลน์**. ค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2553, จาก http://www.bangkokbiznews.com/2006/05/15/a001_103813.php?news_id=103813.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2551). ทฤษฎีสังคมและการทำความเข้าใจสถานะสมัยใหม่ของแอนโทนี กิดเดนส์ (Social Theory and the Making Sense of Modernity of Anthony Giddens). **วารสารร่วมพักษ์**: 26, 1 (ตุลาคม 2550 – มกราคม 2551).
- เทศบาลเมืองยโสธร. **ประชุมการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ 54**. ค้นเมื่อ 3 เมษายน 2554, จาก http://www.yasociety.com/ystmunicipal/index.php?option=com_k2&view=item&id=224.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2554). **การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของประเพณีบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์**. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยาดุสิตบัณฑิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มติชนออนไลน์. (2553, 21 กรกฎาคม). **คมนาคมเล็งออกมาตรการคุมยิบ บั้งไฟ-ปล่อยคอมลอย เหตุทำการบินเสี่ยง**. ค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2553, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1279688128&gripid=03
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมธุรกิจการประกันภัย. (2547). **บั้งไฟพุ่งชนคน ในงานประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดร้อยเอ็ด มีผู้เสียชีวิต 1**

ราย บาดเจ็บ 20 ราย ได้รับความคุ้มครองจากการประกันภัย. ค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2554, จาก <http://www.oic.or.th/th/news/detail.php?ID=2668&key=information>

แอนโธนี กิดเดนส์. เชษฐา พวงหัตถ์, แปลและเรียบเรียง. (2546). โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 23, 1 (2546) หน้า 133-183.

Beck, Ulrich. (1992). **Risk Society: Towards a New Modernity**. London: Sage

Beck, Ulrich, Giddens, Anthony and Lash, Scott. (1994). **Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order**. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony. (1994). "Living in a Post-Traditional Society" in Ulrich Beck, Anthony Giddens, and Scott Lash, **Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order**. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony. (2002). **Runaway World: How globalisation is reshaping our life**. London: Profile Books.

Lupton, Deborah. (1999). **Risk**. London: Routledge.

Turner, Bryan S., editor. (2006). **The Cambridge Dictionary of Sociology**. Cambridge: Cambridge University Press.